

Paweł Piwoński

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie

e-mail: piwonski.p.z@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8155-5168

DOI: 10.34813/06coll2020

ASPEKTY MIGRACYJNE W KONTEKŚCIE POLITYKI JAPOŃSKIEJ PROWADZONEJ W LATACH 1868-1922

STRESZCZENIE

W głównym wątku artykułu opisana jest migracja ludności japońskiej. Wzięto w nim pod uwagę powody wystąpienia znaczących przypadków migracji oraz ich skutki. Cezurę czasową dobrano, mając na uwadze początki otwarcia się Japonii po zakończeniu ery Edō 江戸時代, aż do podpisania ustaleń Konferencji Waszyngtońskiej. Wszystkie ważniejsze migracje występujące w przyjętym okresie czasu, zostały poddane analizie przyczynowo-skutkowej. Na tej podstawie dokonano podziału charakteru migracji na militarne (ekspansywne) lub o charakterze cywilnym. Dodatkowo podjęto się porównania japońskich migracji o charakterze militarnym (ekspansywnym), z innymi tego rodzaju występującymi na obszarze Azji Wschodniej w opisywanym okresie czasu. Pozwoliło to na określenie indywidualnych cech migracji japońskich, na tle migracji obywateli innych państw tego regionu.

Słowa kluczowe:

Azja Wschodnia, Japonia, epoka Meiji, epoka Taishō, migracja, ekspansjonizm, modernizacja, I Wojna Światowa, Konferencja Waszyngtońska.

Wprowadzenie – do 1. roku ery Kaei 嘉永(1853)

Rozpoznawanie zagrożeń migracyjnych i ich monitorowanie nie jest wyłączną domeną ostatnich lat. Można odnieść wrażenie, że szybkość przepływu obecnej informacji w zdigitalizowanej postaci ma tu istotne znaczenie i daje ona znaczącą przewagę nad metodami stosowanymi ponad sto lat temu.

Przyjęcie powyższego sposobu postrzegania jest jednym z powodów, które często powodują odrzucenie przesłanek wynikających z faktów bardziej odległych na osi minionego czasu.

Na zjawisko to zwraca uwagę m.in. Ludwik Stomma. Innym powodem jest traktowanie odległych dla nas (Europejczyków) krajów w sposób zdecydowanie całościowy. Można także spotkać się z ocenami wybranych wątków historycznych i kulturowych odległych geograficznie państw, pisanyymi wyłącznie z punktu widzenia osób pochodzących z krajów zachodnich. (ww. problem jest opisany m.in. w publikacji: Wosińska, 2013).

Dlatego też w artykule zdecydowano się na opisanie migracji w mniej znanym dla przeciętnego Europejczyka regionie, w sytuacji geopolitycznej panującej ponad 150 lat temu.

Spośród dostępnych materiałów źródłowych wybrano prace autorów różnych narodowości oraz adekwatne dostępne dokumenty archiwalne.

Opinie badaczy pochodzenia anglosaskiego stanowiły bazę informacji o sytuacji polityczno-gospodarczej kraju. Omówiono w nich przemiany zachodzące w Japonii – głównie w okresie drugiej połowy XIX w. Należy mieć na uwadze, że duży wpływ na sposób prezentacji informacji, ma zaangażowanie państw anglosaskich w kolonizację regionu Azji Wschodniej w XIX w.

Tej specyficznej manieri historiograficznej (w odniesieniu do Japonii) nie posiadają prace badaczy francuskich, oraz autorów bazujących na ich wynikach badań. Dużą wartością dodaną tych prac jest opisanie przemian kulturowych Japonii w kontekście socjologicznym. Takie ujęcie tematu pozwoliło na ocenę opisywanych przemian od strony społecznej.

Literatura natury ogólnej – głównie z zakresu historii powszechnej, została potraktowana jako źródło faktograficzne o istotnych zdarzeniach zachodzących w regionie. Użyto tu pozycji napisanych przez badaczy włoskich, francuskich i polskich.

Materiały autorstwa badaczy japońskich, z racji swego kwiecistego i jednocześnie lakonicznego sposobu wypowiedzi, potraktowano jako próbie tamtejszej kultury. Tym niemniej wybrane japońskie materiały archiwalne, pozwoliły na wypracowanie bardziej obiektywnej oceny faktów.

Wszelkie terminy pochodzenia japońskiego zapisano w tekście w zapisie sylabicznym Hepburna. Ich znaczenie zostało omówione w słowniku znajdującym się na końcu artykułu, wraz z podaniem zapisu w oryginalnej pisowni w *kanji* (Stomma, 2011, ss. 8-13; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 7).

Z racji wprowadzenia kalendarza gregoriańskiego do użytku w Japonii dopiero od 1 stycznia 1873 r., wszystkie wcześniejsze daty są przedstawiane w postaci zapisu stosowanego w kalendarzu księżycowym (np.:

1 dzień 2 miesiąca 1872 r.). Znane adekwatne daty z kalendarza gregoriańskiego, umieszczono w takich przypadkach w nawiasie z użyciem używanych nazw miesięcy (np. 1 marca 1873 r.).

Na początku XIX w. Japonia była krajem zamkniętym na relacje ze światem zewnętrznym. Kraj rządzony w systemie feudalnym *bakufu* był podzielony na *han* (księstwa) zarządzane przez *daimyō* (książąt), a shogun wywodzący się z rodu Tokugawa miał władzę nad *daimyō*. Urząd cesarski był zdecydowanie tytularny i sprawujący aktualnie władzę *shōgun* był traktowany jako reprezentant *Tennō* (Cesarza Japonii) (Chwalba, 2008, ss. 503-4).

W warunkach utrzymywania silnej izolacji zewnętrznej, możliwe było jedynie przemieszczanie się w obrębie *han* będących pod kontrolą armii wasalnych. Tym niemniej po wykształceniu w erze *Edō* szcztatkowego systemu edukacji powstała kultura mieszczańska i podstawy małej przedsiębiorczości na wsi (Kostowska-Watanabe, 2012, s. 48).

Poza granice kraju mogły się wyjeżdżać tylko osoby wyznaczone przez władze *bakufu*. Ich podróże mieściły się w ramach prowadzenia ograniczonego zainteresowania przyległymi wyspami i morzami (Tubielewicz, 1984, s. 326).

W opisywanym okresie w Azji Wschodniej państwa europejskie zwróciły uwagę na Chiny. Państwo to także prowadziło politykę izolacji zewnętrznej. Tym niemniej od początku XIX w. otworzono do kontaktów tzw. "bramy" dla kontaktów handlowych kolejno z Rosją, Portugalią, Holandią i Hiszpanią. Z racji chronienia Chin przed napływem dużej ilości kupców chrześcijańskich, od 1757 r. otwarto tylko porty w Kantonie.

W ramach wymiany handlowej strona brytyjska używała w tamtym czasie *opium* jako jednego ze środków płatniczych. Drugim używanym środkiem płatniczym było *srebro*. Szacunki podawane w literaturze podają, że w 1830 r. z opium jako narkotyku korzystało ok 1 do 2% ogólnej ludności Chin. Byli to w znaczącej ilości mieszkańcy wybrzeży. Dodatkowo rozwinął się także mniej oficjalny handel opium.

Duży wpływ tego narkotyku na degradację armii chińskiej, spowodował zaniepokojenie władz chińskich. W 1839 r. na ich polecenie spalono 1400 ton zmagazynowanego brytyjskiego opium w Kantonie.

Strona brytyjska potraktowała to jako pretekst do rozpoczęcia działań wojennych. *I wojna opiumowa* została zakończona pokonaniem chińskiej armii i podpisaniem 29 sierpnia 1842 r. *Traktatu Nankińskiego*.

Traktat ten przewidywał m.in. oddanie w dzierżawę Hong Kongu, eksterytorialność części terenów i podległość brytyjskich obywateli pod brytyjskie sądownictwo. Z osłabienia Chin skorzystały też inne państwa m.in.

USA i Francja, wymuszając na władzach chińskich podpisanie traktatów z podobnymi zapisami (Chwalba, 2008, ss. 490-492).

W tym samym okresie Japonia zaczynała wchodzić w sferę zainteresowań państw prowadzących handel z Chinami. Jedynym państwem mającym stałą kolonię (z lokalizacją w Dejima / Nagasaki) na terenie Japonii była Holandia. Mogły tam przybywać statki holenderskie, jednakże bez wnoszenia na teren kolonii jakiegokolwiek symboliki związanej z chrześcijaństwem.

Z przywileju nadanego holenderskim kupcom, korzystały w latach 1797-1812 statki handlowe innych bander, wpływając do portu w Nagasaki pod banderą holenderską. W 1844 r. swoją wizytę złożył poseł króla Holandii Wilhelma II Holenderskiego. Jego propozycja nawiązania relacji handlowych na oficjalnym gruncie, została jednak odrzucona (Tubielewicz, 1984, ss. 325, 327, 328; Gordon, 2010, ss. 79-80).

W latach 1778-1804 przedstawiciele rządu Rosji czterokrotnie podejmowali próby nawiązania oficjalnych kontaktów handlowych z Japonią. Oschłe traktowanie rosyjskich kupców i dyplomatów przez reprezentantów *bakufu*, skutkowało agresywnymi najazdami rosyjskich kapitanów w latach 1804-07, na część wybrzeża sięgającego aż po Hakodate (Tubielewicz, 1984, ss. 325, 326; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 52; Gordon, 2010, ss. 79-80).

Kupcy i kapitanowie z USA odwiedzali Japonię co najmniej sześciokrotnie. Należy przyjąć, że część wymienionych wizyt w latach 1797-1812 odbywała się z wykorzystaniem przywilejów dla statków pływających pod banderą holenderską w Dejima. Próba wynegocjowania współpracy handlowej podjęta w 1846 r. przez amerykańskiego komandora Biddle'a, została potraktowana przez stronę japońską odmownie (Tubielewicz, 1984, ss. 326-328; Gordon, 2010, s. 79-80).

Do 1853 r. odnotowano trzy przypadki przybijania brytyjskich statków do wybrzeża japońskiego. Po jednym nich (w 1824 r.) z racji konfliktowego podejścia załogi angielskiej do ludności lokalnej, nakazano odgórnie odpędzanie obcych statków (m.in. wielorybicznych) przez ostrzeliwanie ich bez ostrzeżenia. Dopiero po rozmowach ze stroną holenderską i przekazaniu informacji o skutkach *I wojny opiumowej*, od 1842 r. zaczęto podejmować rozbitków. Po dostarczeniu wody i żywności, byli oni przewożeni do Nagasaki i dopiero stamtąd deportowano ich poza Wyspy Japońskie.

Złagodzenie przepisów *bakufu* spowodowało częstsze odwiedzanie wód morskich sąsiadujących z Japonią. W latach 1846-1850 odnotowano wzrastającą rocznie liczbę rozbitków deportowanych z Japonii. Zaczęły się też pojawiać statki i okręty pływające pod francuską banderą. Próby nawiązania oficjalnych

relacji handlowych nadal były traktowane odmownie (Tubielewicz, 1984, ss. 327, 328; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 52; Gordon, 2010, ss. 79-80).

Wpływ *I wojny opiumowej* objawił się przede wszystkim w rozpoczęciu studiów nad kulturą zachodnią – *rangaku*. Dużą pomoc w tym zakresie udzieliła strona holenderska. Po poznaniu skutków wspomnianego konfliktu od 1845 r. rozpoczęto wzmocnianie i przebudowę nadbrzeżnych twierdz. Poszczególne *daimyō* ograniczani w poprzednich latach przez nakazy *bakufu*, dostali pozwolenie na budowę fortyfikacji na terenach swoich księstw (Tubielewicz, 1984, ss. 327, 328; Kostowska-Watanabe, 2012, ss. 50-52; Gordon, 2010, ss. 79-80).

Wspomniany okres charakteryzował się zamknięciem kraju na nowinki z zewnątrz. Ścisła kontrola napływu zachodnich kupców do Dejima, formalnie ograniczała ruch z zewnątrz.

Wystąpienie sytuacji konfliktowych z załogami statków wielorybnych, spowodowało przyjęcie siłowych rozwiązań w postaci nakazu ostrzegania zbliżających się obcych jednostek morskich.

Dopiero wybuch *I wojny opiumowej*, wymusił – i tak odgórnie limitowane – zainteresowanie kulturą zachodnią. Skutki tego konfliktu wpłynęły na decyzję o zwiększeniu możliwości obronnych kraju oraz złagodzenie nakazu odpędzania obcych jednostek morskich.

Natomiast wewnętrzna migracja była w tym okresie, w dużej mierze ograniczona przez rygorystyczną kontrolę na terenie *han*.

Między 6.r. ery Kaei 嘉永 a 1.r. ery Meiji 明治 (1853-1867)

W roku 1853 przyплыła eskadra okrętów amerykańskich, którą dowodził komandor M. C. Perry. Swą wizytę poprzedził szczegółową analizą. Efektem przygotowań była wstępna demonstracja siły, w postaci prowokujących manewrów eskadry w rejonie Ryūkyū i Ogasawara.

Dopiero po ich wykonaniu, okręty amerykańskie wpłynęły 3 dnia 6 miesiąca 1853 r. (wg japońskiego kalendarza księżycowego) do zatoki Uruga. Komandor Perry nie pozwolił sobie na szykany i odesłanie eskadry do Nagasaki. Nie uzyskawszy zadowolającej odpowiedzi, odpłynął 12 dnia 6 miesiąca 1853 r., zapowiadając swój powrót w następnym roku.

Asertywna postawa dowódcy eskadry jako przedstawiciela rządu amerykańskiego, w dużym stopniu wpłynęła na dalsze zachowanie władz *bakufu*. Przedstawiciele kolejnych państw zainteresowanych nawiązaniem kontaktów traktowano już bardziej dyplomatycznie – bez okazywania opryskliwości i bez wywyższania się. Tym niemniej władze *bakufu* ciągle odmawiały nawiązania obustronnych kontaktów.

Od strony relacji wewnątrz struktur władzy, zaangażowano izolowanych dotąd *daimyō* w część procesów decyzyjnych dotyczących prowadzenia polityki zagranicznej (Tubielewicz, 1984, ss. 328-329; Kostowska-Watanabe, 2012, ss. 53-55; Gordon, 2010, ss. 81-82; Chwalba, 2008, s. 504; Nihon no sensō, 2006).

Druga wizyta komandora Perry, rozpoczęła się 16 dnia 1 miesiąca 1854 r. prowokującym wpływieniem eskadry dziewięciu okrętów do zatoki Edō. Nieustępliwa postawa przedstawiciela amerykańskiego rządu, spowodowała w ostateczności podpisanie pierwszego oficjalnego układu między Japonią a obcym państwem. Zdarzenie to miało miejsce w Kanagawa 3 dnia 3 miesiąca 1854 r. (31 marca 1854 r. wg kalendarza gregoriańskiego). Skutkowało to m.in. otwarciem dwóch portów (Shimoda oraz Hakodate) dla amerykańskich statków.

Po zakończonych pertraktacjach amerykańskich, nastąpiło podpisanie traktatów z kolejnymi państwami. 7 lutego 1855 r. podpisano podobny układ z Rosją, otwierając dla rosyjskich statków trzy porty (Nagasaki, Shimoda i Hakodate). Nie należy jednak przyjmować często prezentowanego poglądu o uległości przedstawicieli *bakufu*, w negocjacjach z ówczesnymi dyplomatami świata zachodniego (Tubielewicz, 1984, ss. 330-333; Kostowska-Watanabe, 2012, ss. 54-56; Gordon, 2010, ss. 81-82; Chwalba, 2008, ss. 504-505; Polit, 2015, s. 16; Totman, 2009, s. 372; Nihon no sensō, 2006).

Między podpisaniem traktatu z Rosją, przedstawiciele *bakufu* postarali się w 1854 r. o ocieplenie swych relacji z ówczesnym rządem Holandii. Oficjalny *traktat o pokoju i przyjaźni* podpisano 30 stycznia 1856 r. Uruchomiono program szkolenia dla floty oraz otwarto odpowiednie szkoły dla marynarki i służb medycznych. Rozpoczęto także budowę pierwszych statków parowych w Nagasaki, które wodowano w latach 1857-58 (Tubielewicz, 1984, s. 331).

Na skutek zapisu w traktacie z *USA*, o możliwości założenia konsulatu w Shimoda, w 1856 r. pojawił się tam amerykański konsul Townsend Harris z odpowiednimi listami uwierzytelniającymi. Naturalnym zachowaniem strony japońskiej było opóźnianie realizacji procedur dyplomatycznych oraz specyficzne szykany spotykające wymienionego konsula.

Tym niemniej Townsend Harris doprowadził do podpisania 17 czerwca 1857 r. konwencji uzupełniającej traktat z Kanagawa. Otwarto dla Amerykanów port w Nagasaki oraz uzyskano prawo stałego pobytu dla przedstawicieli USA w Shimoda i w Hakodate. Konsul i jego służba mieli prawo swobodnego przemieszczania się, a obywatele USA uzyskali prawo eksterytorialności (Tubielewicz, 1984, ss. 330, 332-333; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 56; Chwalba, 2008, ss. 504-505; Totman, 2009, ss. 372-373).

Samo pojawienie się amerykańskiego konsula w Japonii, spowodowało nasilenie się napięć wewnętrznych między stronnikami modernizacji kraju,

a skrajnymi przeciwnikami obecności cudzoziemców na Wyspach Japońskich. Wewnętrzna migracja jaka nastąpiła w kraju, dotyczyła przybywania do Kyoto samurajów zainteresowanych wyrzuceniem cudzoziemców z kraju (Tubielewicz, 1984, s. 333).

W tym samym czasie do Japonii zmierzały statki z dyplomatami z Rosji i Wielkiej Brytanii, a amerykański konsul naciskał na przedstawicieli *bakufu* w sprawie podpisania traktatu handlowego.

Zanim do brzegów Japonii dobiły statki rosyjskie i angielskie, konsul Harris używając presji, wpłynął na podpisanie traktatu handlowego między Japonią a USA 19 dnia 6 miesiąca 1858 r. (29 lipca 1858 r.). W 7 miesiącu 1858 r. zostały podpisane kolejne traktaty handlowe z Rosją, Wielką Brytanią i Holandią. Dwa miesiące później podpisano traktat handlowy z Francją.

Pomimo przymuszenia *Tennō Kōmei* do podpisania traktatów w 1858 r., sam *Tennō* wykazał zrozumienie dla sytuacji, nakazując jednocześnie do zwiększenia przygotowania kraju do efektywnej obrony, aby przy najbliższej sposobności zerwać wymuszone relacje dyplomatyczno-handlowe. Tym niemniej na terenie wysp odnotowano zabójstwa cudzoziemców i niekontrolowane walki między zwolennikami polityki procesarskiej, a przedstawicielami *bakufu* (Tubielewicz, 1984, ss. 332-335; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 56; Gordon, 2010, s. 88; Chwalba, 2008, ss. 504-505; Totman, 2009, ss. 372-373).

Prowadzona twardo polityka wewnętrzna oraz podpisanie dodatkowych porozumień z Portugalią (w 1860 r.) i Prusami (w 1861 r.) spowodowały zwiększenie napięć wewnętrznych w Japonii. Próby ustabilizowania współpracy w 1862 r. między dworem cesarskim, a młodym *shōgun* Iemochi, złagodziły na krótki czas niepokoje występujące w części księstw w średnich stanach samurajów.

W roku 1863 ostrzelano w Shimonoseki statki amerykańskie, holenderskie i francuskie. Z racji ofiar w ludziach, nastąpiły odrębne reakcje odwetowe ze strony amerykańskiej i francuskiej.

Dodatkowo 2 dnia 7 miesiąca 1863 roku, z brytyjskich okrętów ostrzelano umocnienia w Kagoshima jako reakcję za antyangielski incydent w 1862 r. Po uregulowaniu kar pieniężnych z Wielką Brytanią za wykroczenia z 1862 r., *daimyō han* Satsuma zaprosił do współpracy angielskich instruktorów marynarki, zamawiając także statek.

Silna współpraca na linii *Tennō – shōgun* pozwoliła na wypracowanie stanowiska o utworzeniu silnego rządu w celu późniejszego wypracowania cudzoziemców z Japonii i przede wszystkim dla uspokojenia napiętej sytuacji w średnich warstwach samurajów z *han* Chōshū (Tubielewicz, 1984, ss. 334-338;

Kostowska-Watanabe, 2012, s. 56; Chwalba, 2008, s. 505; Totman, 2009, ss. 374-375).

Podczas przygotowań *bakufu* do interwencji w Chōshū, 5 dnia 8 miesiąca 1864 r. wojska interwencyjne z Wielkiej Brytanii, USA, Francji i Holandii ostrzelały z okrętów umocnienia w Shimonoseki / *han* Chōshū za brak wypłacenia kar pieniężnych na poczet incydentów z 1863 r. Po czterodniowych walkach armia Chōshū poddała się. Władze *bakufu* uregulowały wspomniane zaległości w opłatach w 1 miesiącu 1865 r (Tubielewicz, 1984, s. 339; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 56; Chwalba, 2008, s. 505; Totman, 2009, ss. 374-375).

Pomimo pozostających napięć w Satsuma i Chōshū, począwszy od 1865 r. rozpoczęła się modernizacja oddziałów będących pod kontrolą *bakufu*. Dużą rolę w tym procesie odgrywali zaproszeni do współpracy konsultanci francuscy.

Także po stronie Chōshū zaczęto wyrażać coraz większe uznanie dla osiągnięć technicznych oraz zbudowanej na ich bazie dominacji państw zachodnich.

W dostępnej literaturze są podane łącznie 97 samurajów studiujących za granicą w latach 1853-67. W liczbie tej są zawarci zarówno samurajowie pochodzący z Satsuma i Chōshū jak i ze strony *bakufu*.

Dodatkowym efektem pozyskania wiedzy poza granicami Japonii, był także wpływ na wstępne wypracowywanie decyzji o zmianie systemu władzy z feudalnego na biurokratyczny z wiodącą rolą cesarza (Tubielewicz, 1984, ss. 339-340, 342; Gordon, 2010, ss. 90-91; Chwalba, 2008, s. 505; Polit, 2015, s. 18; Totman, 2009, s. 375).

W omawianym okresie istotną rolę odegrała przewaga technologiczna państw starających się o nawiązanie oficjalnych kontaktów handlowych i dyplomatycznych. Wobec nieustępliwej postawy władz *bakufu*, efekt przyniosły naciski wzmocnione demonstracją siły.

Wykorzystanie nieznajomości realiów świata zachodniego, skutkowało nadmiernymi ustępstwami przy spisywaniu warunków traktatowych. Spóźniona reakcja w postaci ostrzeliwania jednostek morskich państw traktatowych, wywołała dodatkową interwencję wojskową (dodatkowo poniżającą Japonię).

Fakt siłowego zmuszenia buntowniczych *daimyō* i urzędników *bakufu* do realizacji zobowiązań traktatowych, spowodował podjęcie współpracy z zachodnimi konsultantami w kontekście rozwoju technologicznego. Wyrównanie różnic w jakości uzbrojenia, stało się podstawowym warunkiem do zabezpieczenia granic kraju, jak i do walki o przejęcie władzy.

Podróże niewielkiej liczby samurajów do Europy pozwoliły na uświadomienie sobie różnic w poziomie rozwoju między Japonią a państwami zachodnimi. Świadoma współpraca na linii *Tennō* – *shōgun* wymusiła zmniejszenie eskalacji wystąpień samurajów średniego i niskiego szczebla przeciw *bakufu*. Efektem tej współpracy było także rozpoczęcie koniecznych prac nad zmianą systemu rządzenia.

Pomimo tego nie uniknięto rozłamu i wewnętrznych walk doprowadzających do ostatecznego przejścia władzy przez stronnictwa procesarskie.

Podpisane traktaty pozwalały na poruszanie się cudzoziemców na terenie wysp. Eksterytorialność dawała części z nich poczucie bezkarności. Powodowało to wzmożenie niezadowolenia ludności lokalnej i wzmagało niechęć do przybywających obcokrajowców.

Konsekwencją było koncentrowanie się samurajów w regionach i miejscach odpowiadających ich orientacji politycznej, oraz w punktach zbroynej interwencji państw traktatowych.

Występujące nieliczne podróże poza Wyspy Japońskie były spowodowane głównie zebraniem informacji na temat państw traktatowych.

Między 1. a 22. r. ery *Meiji* 明治 (1867-1889)

Efektom wewnętrznych walk między stronnictwami procesarskimi a armią *bakufu*, było ostateczne osadzenie na tronie szesnastolatniego *Tennō* Mutsuhito. Część buntowniczych oligarchów pochodzących głównie z księstw Chōshū i Satsuma odbyło wcześniej podróże do Europy. Mieli tam możliwość wstępnego zapoznania się z kulturą zachodnią, z którą próbowali konkurować w przeciągu ostatnich piętnastu lat.

Swoistym potwierdzeniem otwarcia się na świat, był zapis w 5. punkcie przysięgi cesarskiej z 1868 r. ogłaszający poszukiwanie wiedzy na całym świecie (Tubielewicz, 1984, ss. 345-346; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 60; Gordon, 2010, s. 94; Polit, 2015, s. 18).

Na bazie wcześniejszych doświadczeń w następnym roku rozpoczęto eksplorację Ezō (obecne Hokkaidō). Rozpoczęta została także procedura tzw. zwrotu rejestrów (tzw. *Hanseki-Hōkan*), przez obecnych *daimyō* do *Tennō*. W 1871 r. ostatni *daimyō* oddali swe ziemie *Tennō*. Każdy z nich miał przyznaną dożywotnią pensję wraz ze stanowiskiem gubernatora, a w miejsce *han* powstały *prefektury*. Samurajowie zostali zwolnieni z obowiązku służenia gubernatorom i dostali pensje stosowne do zajmowanego wcześniej statusu (Tubielewicz, 1984, ss. 349-350; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 64;

Chwalba, 2008, ss. 506-507; Totman, 2009, s. 423; Gordon, 2010, s. 113; NifDS, sygn. C09071970800 / *Inquiry from ...*).

Na terenie kraju rozpoczęła się migracja w kierunku wschodnim związana z rozpoczęciem eksploracji Ezō. Ubocznym skutkiem zwrotu rejestrów było zwiększenie liczby samurajów z niższych stanów bez środków do życia.

Ich protesty osiągnęły apogeum w latach 1873-77, zwłaszcza po odebraniu im praw noszenia mieczy w 1876 r. Po przegranym powstaniu w Satsuma (tzw. *Seinan sensō*), część samurajów zaciągnęło się do nowo tworzonej armii cesarskiej, pomimo niechęci do żołnierzy pochodzenia chłopskiego (Tubielewicz, 1984, ss. 353, 358, 361-363; Totman, 2009, ss. 384, 386; Gordon, 2010, s. 125; Salvadori, 2007, s. 668).

W 1870 r. utworzono ministerstwo przemysłu. Wpłynęło to na zwiększenie ilości przebywających w kraju konsultantów zagranicznych. W 1875 r. było ich 476 i pochodzili oni z kilku państw europejskich. Ich liczba znacząco spadła z przyczyn kosztowych po powstaniu Satsuma. Koniecznością było także podniesienie poziomu wykształcenia obywateli w kraju. W tym celu wdrożono od 1872 r. program obowiązkowej nauki i rozpoczęto budowę szkół na poziomie podstawowym (Tubielewicz, 1984, s. 354; Totman, 2009, s. 393; Gordon, 2010, ss. 103-105, 139; Polit, 2015, ss. 19-20; Salvadori, 2007, s. 670 NifDS, sygn. C09080063500 / *April 23 ...*; NifDS, sygn. C09080063500 / *April 27...*).

Misja ministra Iwakury po Europie i USA w latach 1871-73, dała niedawno utworzonemu rządowi pogląd na różnice występujące między Japonią a krajami rozwiniętymi. Dlatego ograniczano jakiegokolwiek roszczenia zewnętrzne do działań natury dyplomatycznej. Spowodowało to m.in. niezadowolone samurajów za odwołanie wyprawy do Korei w 1873 r.

Drugim czynnikiem ograniczającym aktywną ekspansję poza wyspy (np. planowana wyprawa na Tajwan w 1874 r.), był brak wystarczających kadr i tonażu floty. Strona brytyjska wykorzystywała ten fakt do skutecznego kontrolowania ekspansji Japonii, poprzez odmawianie wynajmu swoich jednostek pływających. Tym niemniej w ramach posiadanych możliwości zawarto już w 1871 r. traktat o współpracy z Chinami. Pierwszym bardziej ingerującym w interesy innego państwa traktatem, był podpisany w 26 sierpnia 1876 r. traktat między Japonią a Koreą, zawierający cechy traktatów nierównoprawnych z negocjacyjnymi elementami demonstracji siłowej. Trzy lata później zakończono negocjacje z Chinami o przyłączenie wysp Riukiu do Japonii. 18 kwietnia 1885 wynegocjowano dodatkowo traktat japońsko-chiński o relacjach obowiązujących na terenie Korei, wraz z przyjęciem ochrony interesów przez ekspansywnymi działaniami Rosji (Tubielewicz,

1984, ss. 354-355, 360-361, 371; Frederic, 1988, s. 36; Totman, 2009, ss. 403, 423, 426; Gordon, 2010, ss. 113, 164-166, 139; Polit, 2015, ss. 19-20, 25; Salvadori, 2007, s. 667).

Ruch na Wyspach Japońskich wzrósł dzięki zbudowaniu linii kolejowych. Pierwsza linia kolejowa Tokio-Yokohama była zbudowana w 1872 r. za pieniądze z pożyczki brytyjskiej. Dalsze inwestycje realizowano za pieniądze pozyskane w Japonii. Do końca lat 80-tych XIX w. położono łącznie ok. 265 tys. km linii kolejowych. Japonia posiadała już w tym czasie pierwsze pokolenie kadr zarządczych i technicznych (Tubielewicz, 1984, s. 353; Totman, 2009, s. 401-402; Gordon, 2010, s. 108-109.).

W roku 1886 japoński minister spraw zagranicznych Inoue odbył kolejne (po misji Iwakury) negocjacje w ramach zniesienia ciążących na Japonii nierównoprawnych umów z 1858 r. Przeprowadził wówczas 36 konferencji z dyplomatami różnych krajów. Propozycja jaką uzyskał we wrześniu 1887 r. – pomimo wielu ustępstw ze strony państw zachodnich – została jednak odrzucona. Głównym powodem odmowy akceptacji, było zawarcie w ofercie zapewnienia możliwości swobodnego poruszania się cudzoziemców na wyspach.

Równolegle trwały prace nad konstytucją japońską. Przygotowania do jej opracowania obejmowały również studia polityków japońskich w Europie. Promulgowany przez w 1889 r. *Tennō* dokument, dawał faktyczną władzę oligarchicznej grupie oraz prawa wyborcze dla osób płacących określony poziom podatków (Tubielewicz, 1984, ss. 367-369; Chwałba, 2008, ss. 505-506; Totman, 2009, s. 391; Gordon, 2010, s. 133; J. Polit, 2015, s. 38).

W okresie 1868-1890 rządzący oligarchowie zdołali wypracować odpowiednie mechanizmy, pozwalające na stopniowe zmniejszanie różnic między Japonią a krajami zachodnimi. Istotne było osobiste zaangażowanie się polityków japońskich w poznanie poszczególnych aspektów funkcjonowania państw europejskich.

Poprzez kontrolowane wdrażanie udogodnień jakie dawała zachodnia kultura techniczna, zwiększyło się przemieszczanie ludności na terenie kraju. Natomiast brak odpowiedniej ilości środków technicznych skutecznie blokował poważniejsze zamiary ekspansji poza Wyspy Japońskie. Duży wpływ na kierunki przemieszczania się ludności i armii rządowej miały też zamieszki i bunty z powodu niezadowolenia z wprowadzanych zmian (Tubielewicz, 1984, ss. 349, 358-363; Frederic, ss. 30-31; Drea, 2012, ss. 9-24, 36-39, 46-55; Gordon, 2010, ss. 103-104).

Zatrudniani eksperci przebywali na terenie wysp tylko w ramach możliwości finansowych rządu. Byli jednak traktowani jako osoby potrzebne tymczasowo – do czasu wykształcenia japońskich kadr.

Między 23. r. ery Meiji 明治 a 11. r. ery Taishō 大正 (1890-1922)

Na początku lat 90-tych XIX w. zaczęto odczuwać skutki gwałtownego rozwoju przemysłowego poprzedniego dziesięciolecia.

Uświadomione społeczeństwo po okresie wdrażania udogodnień industrialnych i biurokratycznych zmian systemowych było bardziej skłonne do poszukiwania zadowalających ich rozwiązań. Zainteresowanie nurtami pojawiającymi się w zindustrializowanych państwach zachodnich, uwidaczniało się w Japonii w postaci większej ilości demonstracji. Duże znaczenie miało także wykształcenie się klasy średniej w japońskich strukturach społecznych.

W celu zmniejszenia wpływu zagranicznych idei społeczno-politycznych, w 1890 r. Tennō ogłosił *reskrypt „O wychowaniu”*. Dokument ten był podstawowym wyznacznikiem jakości życia społecznego i rodzinnego. Wprowadzono także weryfikację podręczników szkolnych. W stosunku do poprzednio omawianych okresów, na poziomie podstawowym i średnim nauczanie prowadzili już tylko japońscy nauczyciele. W przypadku demonstrujących mas wprowadzona została kontrola wystąpień, wraz z zaostrzającą się cenzurą czasopism (Tubielewicz, 1984, s. 370; Kostowska-Watanabe, 2012, ss. 69-75; Chwalba, 2008, ss. 508-509; Salvadori, 2007, ss. 673-674; Gordon, 2010, ss. 151-152; Frederic, 1988, ss. 157-158; Totman, 2009, ss. 393, 395; DAotMoFA, sygn. B12081114900 / *Percival Spencer*).

Wyższy poziom medycyny oraz kontrola ciężarnych kobiet pozwoliła także na podwyższenie średniej długości życia. W efekcie dało to zwiększenie liczby obywateli na wyspach. Zaczęło wzrastać zainteresowanie pracą poza granicami Japonii. Łączna ilość japońskich emigrantów zarobkowych w Kalifornii i na Hawajach, wzrosła w latach 1890-1907 z 6 tys. do 125 tys. (Gordon, 2010, ss. 171-173; Chwalba, 2008, s. 507; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 69; Iyenaga, Kenoske, 1921, loc. 573, 701, 737).

W 1894 r. koreańskie *powstanie Tonghaków*, sprowokowało do wysłania przez Japonię i Chiny swoich wojsk. Z racji braku ustępstw po każdej ze stron, wybuchła wojna zakończona podpisaniem traktatu pokojowego w Shimonoseki. Dzięki ustaleniom japońska strona uzyskała nowe zdobycze terytorialne (Tajwan, Wyspy Peskadorskie, półwysep Liaotung) oraz wysokie reparacje wojenne i otwarcie czterech portów w Chinach.

W roku wybuchu wojny japońsko-chińskiej, strona brytyjska ostatecznie odstąpiła od traktatów podpisanych w latach 50-tych XIX w. i w 16 lipca 1894 r. został podpisany *anglo-japoński traktat o handlu i nawigacji* (Polit, 2015, ss. 38-42; Tubielewicz, 1984, ss. 371-373; Frederic, 1988, s. 37; Salvadori, 2007, ss. 671-672; Totman, 2009, s. 425-427; Gordon, 2010,

ss. 168-169; Ogarek-Czój, 1984, ss. 51-66; Rurarz, 2009, ss. 290-293; Nihon no sensō, 2006; Paine, 2003; Chung, 2006).

Jednakże na skutek interwencji dyplomatycznej Rosji, Francji i Niemiec, kilka dni po podpisaniu ustaleń traktatowych strona japońska została zmuszona do oddania półwyspu Liaotung (tzw. potrójna interwencja – *sankoku-kanshō*). Skutkiem był wzrost społecznej krytyki obcokrajowców. Państwa zachodnie zaczęły jednak postrzegać Japonię jako dojrzały politycznie kraj.

W celu złagodzenia napięć wywołanych *potrójną interwencją*, dyplomaci Rosji i Japonii podpisali 25 kwietnia 1898 r. *pakt Nishi-Rosen*, który m.in. uznawał pierwszeństwo interesów Japonii na terenach Korei. Podczas chińskiego *powstania bokserów*, politycy japońscy zachowywali powściągliwość. Pomoc w postaci wysłania japońskiego kontyngentu wojskowego, została udzielona dopiero w 1900 r., po prośbie ze strony państw interwentów (Tubielewicz, 1984, ss. 373-374; Frederic, 1988, s. 37; Salvadori, 2007, ss. 671-672, 675-676, 678; Totman, 2009, s. 418; Gordon, 2010, s. 171; Ogarek-Czój, 1984, ss. 66-69; Rurarz, 2009, ss. 293-294; Nihon no sensō, 2006; Paine, 2003; Chung, 2006; Schmid, 2002).

Właściwa postawa japońskiego rządu dała w efekcie podpisanie w dniu 30 stycznia 1902 r. układu z Wielką Brytanią (*Nichiei-dōmei-kyōyaku*). Zabezpieczał on interesy japońskie w Korei oraz brytyjskie na terenie Chin. Ważność układu była wstępnie przewidywana na pięć lat (Tubielewicz, 1984, s. 375; Frederic, 1988, s. 39; Salvadori, 2007, ss. 678-679; Totman, 2009, s. 460; Gordon, 2010, s. 172; Rogacki, 2011, ss. 176-177).

Wybuch wojny z Rosją w 1904 r. spowodował większe uzależnienie rządu Korei od japońskich polityków i wojskowych. Przez tereny Półwyspu Koreańskiego przemieszczano duże kontyngenty wojsk japońskich walczących w Mandżurii.

Ostateczne podpisanie traktatu pokojowego w 1905 r. w Portsmouth, dawało stronie japońskiej zdobycze terytorialne i dalsze możliwości rozbudowy swych wpływów w Mandżurii. Jednakże traktat ten nie przewidywał jakichkolwiek reparacji wojennych (Tubielewicz, 1984, ss. 375-376; Frederic, 1988, ss. 39-42; Salvadori, 2007, ss. 679-681; Totman, 2009, ss. 427-428; Gordon, 2010, ss. 173-174; Dyskant, 1996, s. 320; Rogacki, 2011, ss. 177-178; Nihon no sensō, 2006; Nichiro sensō, 2007).

Głównie z powodu braku tego zapisu, w większych miastach Japonii wybuchły zamieszki. Z racji ich dużego nasilenia wprowadzono w 1905 r. trzymiesięczny stan wyjątkowy. Mocno nadwreżony przez działania wojenne stan finansów państwa, nie zapewniał – w szczególności biedniejszym warstwom - minimalnych możliwości utrzymania rodzin.

Także nadmiarowe wykształcenie pod koniec XIX w. i na przełomie XX w. młodych ludzi, nie pozwalało im znaleźć odpowiedniej do ich wykształcenia pracy.

Sytuacja ta odbiła się na poziomie emigracji do Kalifornii, a jej apogeum było w 1907 r., kiedy z Japonii przybyło około 10 tys. emigrantów zarobkowych. W wymienionym stanie wzmogły się protesty przeciw gwałtownemu napływowi emigrantów japońskich. Na politykach japońskich wymuszono z tego powodu ograniczenie emigracji obywateli japońskich, wyrażających chęć wyjazdu do USA (Tubielewicz, 1984, s. 376; Frederic, 1988, ss. 42, 157; Salvadori, 2007, ss. 679-681; Totman, 2009, ss. 429, 453-454; Gordon, 2010, ss. 171-173; Kostowska-Watanabe, 2012, s. 79; Iyenaga, Kenoske, 1921, loc. 722-759; Nihon no sensō, 2006; Nichiro sensō, 2007).

Tym niemniej wygranie wojny z Rosją przyniosło poważne wyniesienie pozycji Japonii w regionie i na świecie. Była ona widziana jako przyszłościowe państwo w Azji Wschodniej. Stało się to jednym z powodów do szukania schronienia na jej wyspach przez przyszłych liderów powstałej w 1911 r. Republiki Chińskiej (Tubielewicz, 1984, s. 376; Frederic, 1988, s. 42; Totman, 2009, s. 552).

W 1911 r. podpisano z USA traktat o handlu i nawigacji. Dzięki niemu władze państwowe w Tokio, miały zapewniony brak konkurencji producentów amerykańskich w Mandżurii. Ceną okazało się zobowiązanie do zminimalizowania emigracji japońskiej do Kalifornii. Część badaczy traktuje wspomniany traktat jako rozwinięcie pierwszych ustaleń między USA a Japonią z 1904 r. – ustalających prymat USA nad Hawajami i na Filipinach (Tubielewicz, 1984, s. 376; Frederic, 1988, s. 42; Totman, 2009, s. 552).

Japońskie działania dyplomatyczne doprowadziły do podpisania w 1907 r. przez władze w Korei traktatu z Japonią, o przyjęciu protektoratu japońskiego nad Koreą. Kraj ten został następnie anektowany w 1910 r. Pretekstem miało być zabójstwo wracającego w 1909 r. do Japonii *tōkan* (rezydenta) Itō Hirobumi (Tubielewicz, 1984, ss. 377-376; Frederic, 1988, s. 43; Totman, 2009, s. 428; Gordon, 2010, ss. 173-174).

Podczas Wielkiej Wojny strona japońska wykazała się oczekiwaniem na prośby wsparcia ze strony brytyjskiej. Jeszcze w 1914 r. zajęto niewielkie kolonie niemieckie na Pacyfiku i na terenach Chin. W reakcji na żądania chińskie w sprawie o usunięcie japońskich wojsk z terenów Chin, japońscy dyplomaci przedłożyli w 1915 r. tzw. *21 żądań*. (Totman, 2009, s. 554; Polit, 2015, ss. 118-122)

Po negocjacjach i podpisaniu umów w tym samym roku, rozpoczęto ostateczne umacnianie japońskiej obecności w Chinach. Uwidoczniło się to

szczególnie podczas udziału japońskich wojsk w interwencji na Syberii w latach 1918-22. Reakcja dyplomatyczna państw zachodnich na powstające zagrożenie ich interesów w Chinach, spowodowała wycofanie się wojsk japońskich na Wyspy Japońskie. Podpisanie ustaleń Traktatu Waszyngtońskiego w 1922 r. ustaliło ostateczny podział wpływów na najbliższe lata.

Sytuacja na Wyspach Japońskich była napięta głównie z powodu bardzo wysokich cen ryżu w 1918 r. Zjawisko to z racji swego dużego nasilenia zostało nazwane w historii jako tzw. *bunty ryżowe*. Jego wpływ odbił się również na ponownie wzrastającej emigracji ludności z biedniejszych warstw społecznych do USA. Reakcją USA na zwiększony napływ emigrantów zarobkowych z różnych części świata, było przyjęcie w 1924 r. *ustawy antymigracyjnej* (Tubielewicz, 1984, ss. 401-404; Totman, 2009, ss. 479-480; Gordon, 2010, s. 196; Iyenaga, Kenoske, 1921, loc. 2289; Kinvig, 2008).

W opisywanym okresie nastąpiło znaczne zróżnicowanie kierunków migracji. Kolejne zdobycze terytorialne, dały dodatkowe możliwości migracji z Wysp Japońskich. Wykorzystanie osłabionej pozycji Chin, pozwoliło na rozwinięcie eksportu i budowanie filii japońskich podmiotów gospodarczych w Azji Wschodniej.

Wzrastające znaczenie Japonii w regionie po zwycięstwie nad Rosją w 1905 r., spowodowało jednak początek napływu biedniejszych warstw społecznych z Korei do Japonii.

Podpisywane kolejno traktaty z państwami zachodnimi zablokowały drogę ekspansji na południe. Tym samym dyplomacja japońska oraz stosunkowo niezależna armia japońska skoncentrowały się na umacnianiu swej pozycji na północ od rodzimych wysp. Jednakże osłabiona sytuacja gospodarcza po każdym z konfliktów powodowała tymczasowy wzrost emigracji zarobkowej.

Podsumowanie

Opisane zagadnienie ukazało brak możliwości przełamania barier izolacjonistycznego państwa opartego na gospodarce agrarnej za pomocą typowych rozwiązań dyplomatycznych.

Czynnikiem przełamującym przyjętą izolację, okazała się militarna demonstracja przewagi technologicznej. Podbudowę wzmacniającą asertywną postawę zewnętrznych negocjatorów, stanowiło wcześniejsze pokonanie większego kraju o zdecydowanie silniejszej pozycji w danym regionie. Kreowanie ewentualnego zagrożenia jakie niosła ze sobą odmowa, stanowiło istotny argument w zmianie podejścia Japonii do kontaktów ze światem zewnętrznym.

Podjęte w porę próby rozpoznania funkcjonowania państw rozwiniętych przemysłowo, dały w okresie przejściowym podstawy do wytworzenia załączków koniecznej modernizacji systemu państwa. Na przyspieszenie zmian i zaognienie sytuacji wewnątrz kraju, miały wpływ kolejne błędy w prowadzeniu polityki zagranicznej – popełniane w funkcjonującym systemie sprawowania władzy.

W tym czasie zainteresowane państwa zewnętrzne, ingerując otwarcie bądź niejawnie w politykę wewnętrzną państwa, budowały procentujące w dalszej przyszłości relacje polityczno-handlowe.

Przejęcie władzy przez oponentów politycznych starego systemu, umożliwiło wprowadzenie państwa na drogę przemian. Początkowy okres związany był przede wszystkim z siłowym umacnianiem władzy oraz z pozyskiwaniem podstawowej wiedzy z krajów rozwiniętych w kontekście technologicznym i metodologicznym. Był to okres napływu dużej ilości ekspertów z tych krajów.

W tym czasie podejmowane przez władze japońskie niewielkie próby ekspansji, miały także na celu zniwelowanie niezadowolenia grup pozbawionych znaczenia po zmianach ustrojowych. Należy jednak zaznaczyć, że istotny wkład w pozyskiwanie nowych zdobyczy terytorialnych miała w tym okresie asertywnie prowadzona dyplomacja.

Pomimo budowania nowych tradycji i obyczajów, nie zaprzestano jednak dbania o znaczące wartości związane z wieloletnią tradycją kulturową. Utworzenie własnych ośrodków szkolnictwa oraz wykształcenie pierwszego pokolenia rodzimych kadr, dało możliwość przejścia do etapu rozwoju przemysłowego państwa.

Posiadanie zrębów własnego przemysłu pozwoliło na rozbudowę i unowocześnienie armii oraz floty. Wpłynęło to także na zmianę stanowiska państw rozwiniętych, w kontekście renegocjacji warunków podpisanych traktatów. Wraz z przemianami społecznymi związanymi z przejściem z gospodarki agrarnej na przemysłową, dało to w efekcie stopniowy wzrost emigracji zarobkowej z Japonii do najbliższej położonych państw traktatowych.

W kolejnym etapie zaangażowano się w ekspansję militarną. Była ona powiązana z dyplomatycznym wsparciem wybranych państw traktatowych oraz bazowała na wcześniejszych dokonaniach japońskiej dyplomacji. Istotą działań było dalsze osłabienie dużych państw w regionie, przez naruszanie niezależności państw i ich peryferyjnych terenów. Wojna w Korei w latach 1894-95 miała w tym przypadku kluczowe znaczenie. Reakcja części państw zachodnich wymuszająca niekorzystne dla Japonii korekty postanowień traktatu, oprócz strat uświadomiła istnienie stref wpływów między państwami kolonialnymi.

Korzystając z tych podziałów, japońscy dyplomaci wykorzystali w 1900 r. trwające w Chinach powstanie bokserów, świadomie oczekując na

propozycję dołączenia wojsk japońskich do kontyngentu sformowanego przez państwa traktatowe. Wykazanie się cierpliwością, dało w efekcie zaproszenie do wąskiego grona państw wysoko rozwiniętych. Jednocześnie Japonii pozostał tylko północny kierunek dalszej ekspansji terytorialnej, będący efektem uzgodnień międzyrządowych. Porozumienie między Japonią i Wielką Brytanią z 1902 r. stanowiło zabezpieczenie wzajemnej obrony interesów w Azji Wschodniej. (Tubielewicz, 1984, ss. 373-375; Frederic, 1988, ss. 37, 39; Salvadori, 2007, ss. 671-672, 675-676, 678-679; Totman, 2009, s. 418, 460; Gordon, 2010, ss. 171-172; Ogarek-Czój, 1984, ss. 66-69; Rurarz, 2009, ss. 293-294; Rogacki, 2011, ss. 176-177; Nihon no sensō, 2006; Paine, 2003; Chung, 2006; Schmid, 2002).

Wygranie wojny z Rosją na początku XX w. ugruntowało pozycję Japonii nie tylko w regionie, ale także na świecie. Skorzystano z tego dokonując ostatecznie aneksji Korei w 1910 r. Braki reparacji wojennych spowodowały natomiast poważniejsze rozruchy na terenie Wysp Japońskich. Wzrastająca emigracja zarobkowa z Japonii, wymusiła reakcje dyplomatyczne między ze strony USA.

Skutki osłabienia wpływów państw europejskich w Azji Wschodniej podczas trwania Wielkiej Wojny, wykorzystano jako możliwość wywarcia większej presji na osłabione Chiny. Interwencja na Syberii w latach 1918-22 była nieudaną próbą wykorzystania skutków rewolucji w Rosji z 1917 r.

Nadwężenie finansów państwowych przez zaangażowanie się w interwencję na Syberii, dało w efekcie bunt w sektorze agrarnym i kolejny wzrost emigracji zarobkowej. Pojawiła się także emigracja zarobkowa do Japonii ze strony podbitych terytoriów.

Przejście z systemu feudalnego na kapitalistyczny, dało oprócz intensywnego rozwoju kraju pojawienie się zagrożeń związanych z powstaniem nowej struktury społecznej. Wzrost demograficzny, zapotrzebowanie na zwiększenie wymiany handlowej oraz konieczność poszerzenia bazy surowcowej w dużej mierze wymusiły zewnętrzną ekspansję. Pojawiła się także – zauważalna we wszystkich państwach kolonizujących – emigracja zwrotna pochodząca z regionów zależnych.

Wylimitowanie przekształcenia Japonii w państwo kolonialne, uzyskano wyłącznie dzięki świadomemu wykorzystaniu przez japońskich polityków wybranych elementów funkcjonowania świata zachodniego.

Słownik terminów japońskich:

bakufu 幕府 – nazwa systemu rządów wojowników w erze Edo

daimyō 大名 – japoński tytuł książęcy używany w erze Edo

Edō jidai 江戸時代 – era Edō, okres panowania szogunatu z rodu Tokugawa w latach 1603-1867

han 藩 – nazwa księstwa japońskiego w erze Edō

Hanseki-Hōkan 版籍奉還 – tzw. zwrot rejestrów w latach 1869-1871 – przekazanie przez *daimyō* swoich ziem i poddanych *Tennō*

kanji 漢字 – alfabet ideogramów japońskich bazujący rdzennie na ideogramach chińskich

Meiji 明治 – era Meiji, okres panowania cesarza Mutsuhito w latach 1867-1912

Nichiei-dōmei-kyōyaku 日蓮同名協和 – japońska nazwa układu o współpracy z Wielką Brytanią, podpisanego w 1902 r.

rangaku 蘭学 – japońskie studia nad kulturą zachodnią realizowane w ramach współpracy z rezydentami holenderskimi w erze Edō

samurai 侍 – japoński wojownik ery Edō

sankoku-kanshō – tzw. potrójna interwencja; dyplomatyczna reakcja Rosji, Niemiec oraz Francji wymuszająca rewizję ustaleń traktatu pokojowego po wojnie japońsko-chińskiej (1894-95)

Seinan sensō 西南戦争 – tzw. bunt Satsuma; powstanie samurajów zdławione przez wojska rządowe w 1877 r.

shōgun 将軍 – najwyższe stanowisko wojskowe w systemie *bakufu* w erze Edō

Taishō 大正 – era Taishō, okres panowania cesarza Yoshihito w latach 1912-1926

Tennō 天王 – Cesarz Japonii

tōkan – stanowisko japońskiego rezydenta generalnego w Korei

BIBLIOGRAFIA

- [1] Chung, Y. (2006). *Korea under Siege 1876-1945*. New York: Oxford University Press.
- [2] Chwalba, A. (2008). *Historia powszechna – wiek XIX*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- [3] Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs (DAotMoFA) / Records of the Ministry of Foreign Affairs / Series 3: Commercial Relations / Category 6: Transportation and Communications / Section 9: Aviation, sygn. B12081114900 / Percival Spencer. Pobrane z: <https://www.jacar.archives.go.jp/>
- [4] Drea, E. J. (2012), *Cesarska armia Japonii 1853-1945*, Kraków: Wyd. UJ.

- [5] Dyskant, J. W. (1996). *Port Artur 1904*. Warszawa: Wyd. Bellona.
- [6] Frederic, L. (1988). *Życie codzienne w Japonii u progu nowoczesności (1868-1912)*. Warszawa: Wyd. PiW.
- [7] Gordon, A. (2010). *Nowożytna historia Japonii*. Warszawa: Wyd. PiW.
- [8] Iyenaga, T., Kenoske, S. (1921). *Japan and The California Problem*. New York, London: G. P. Putnam's Sons (edycja elektroniczna, format *.mobi).
- [9] Kinvig, C. (2008). *Krucjata Churchilla*. Warszawa: Wyd. Bellona.
- [10] Kosiarz, E. (1964). *Bitwy morskie*. Gdynia: Wydawnictwo Morskie.
- [11] Ogarek-Czój, H. (1984). *Tonghak nauka Wschodu*, Warszawa: Wyd. Iskry.
- [12] Okazaki, T. Okuno-Fujiwara, M. (1999). *The Japanese Economic System and Its Historical Origins*. Oxford University Press.
- [13] Paine, S. C. M. (2003). *The Sino- Japanese War of 1894-1895*. New York: Cambridge University Press.
- [14] Polit, J. (2015). *Japońska polityka zagraniczna 1895-1945*. Kraków: Wyd. Arcana.
- [15] Praca zbiorowa. (2006). *Nihon no sensō. Jinbutsu*.
- [16] Praca zbiorowa. (2007). *Nichiro sensō. Gakken*.
- [17] Rogacki, T. (2011). *Japońsko-rosyjska wojna morska 1904-1905. Zabrze-Tarnowskie Góry: Inforteditions*.
- [18] Rurarz, J. P. (2009). *Historia Korei*. Warszawa: Wyd. Akademickie Dialog.
- [19] Stomma, L. (2011). *Historie przecenione*. Warszawa: Wyd. Iskry.
- [20] Schmid, A. (2002). *Korea between Empires 1895-1919*. New York: Columbia University Press.
- [21] The National Institute for Defense Studies (NIIDS), Ministry of Defense / Rikugunsho Dainikki / Gunmukan Kiroku/Rikugunsho Shinan / Gunmukan Kiroku, sygn. C09080063500 / April 23 Ikeda Manjiro Harada Goichi, former retainer, was selected by School of foreign studies of Tokugawa Shogunate and was staying there. Pobrane z: <https://www.jacar.archives.go.jp/>
- [22] The National Institute for Defense Studies (NIIDS), Ministry of Defense / Rikugunsho Dainikki / Gunmukan Kiroku/Rikugunsho Shinan / Gunmukan Kiroku, sygn. C09080063500 / April 27 Sakurai Totouminokami Courteous petition verbal note memorandum Petition for sending those selected persons to foreign countries after discussion in Imperial Court as it is believed that experts are to be selected

- at the occasion of Meiji Restoration. Pobrane z: <https://www.jacar.archives.go.jp/>
- [23] The National Institute for Defense Studies (NifDS), Ministry of Defense / Rikugunsho Dainikki / Gunmukan Kiroku / Rikugunsho Shinan / Rikugunsho Shinan, sygn. C09071970800 / Inquiry from Colonial Office about migration expenses of more ex-legionary of Hokkaido. Pobrane z: <https://www.jacar.archives.go.jp/>
- [24] Totman, C. (2009). *Historia Japonii*. Kraków: Wyd. UJ.
- [25] Tubielewicz, J. (1984). *Historia Japonii*, Warszawa: Wyd. Ossolineum.
- [26] Kostowska-Watanabe, E. (red.). (2012). *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku*. Kraków: Wyd. Universitas.
- [27] Salvadori, M. L. (red.). (2007). *Historia powszechna t.18*. Agora S.A.
- [28] Wosińska, A. (red.). (2013). *Spojrzenia – Japonia według Zachodu, Zachód według Japonii*, Bydgoszcz: Wyd. Kirin.

MIGRATION ASPECTS RELATED WITH JAPANESE POLITICAL CIRCUMSTANCES BETWEEN YEARS 1868–1922

ABSTRACT

Main thread contains description Japanese population migration. It contains main causes significant cases of migrations and their effects. Time period was set, based with starting opening Japan after Edō era 江戸, till signing understandings on Washington Conference. All significant cases from founded time period, were subjected cause-and-effect analysis. Based on the above analyse all migrations were divided as military or civil type. Additionally Japanese migrations military type were compared with another military migrations from East Asia region during adopted time period. It allowed for definig individual features Japanese migrations, against migrations another countries populations from mentioned region.

Keywords:

East Asia, Japan, Meiji era, Taishō era, japanese army, migration, expansionism, modernization, I World War, Washington Conference.